

CA NE MÀ S

#20

DOSSIER CENTRAL
**CORPUS:
MÉS ENLLÀ
DE LA FESTA**

#20

CORPUS: MÉS ENLLÀ DE LA FESTA

ens
de l'associacionisme
cultural català

Associacionisme
Cultural Català

CANEMÀS

REVISTA DE
PENSAMENT ASSOCIATIU
I CULTURA POPULAR

NÚMERO 20 | ESTIU-TARDOR 2020

Premi BEST 2018 a la societat a una iniciativa de comunicació, concedit per l'Agrupació del Bestiari Festiu i Popular de Catalunya

L'Ens de l'Associacionisme Cultural Català és una iniciativa de la Federació de Grups Amateurs de Teatre de Catalunya, el Moviment Coral Català, la Federació de Cors de Clavé, la Federació Catalana de Societats Musicals, la Confederació Sardanista de Catalunya, l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya, la Federació de Diables i Dimonis de Catalunya, la Federació Coordinadora de Trabucaires de Catalunya, l'Associació per a la Difusió del Folklore, l'Agrupament d'Esbarts Dansaires, el Gran Orient de Catalunya, l'Associació d'Establiments Emblemàtics, la Fundació Paco Candel, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, la Federació Catalana de Pessebristes, la Federació d'Entitats de Cultura Popular i Tradicional de Barcelona Vella i La Casa dels Entremesos, la Federació Catalana d'Associacions i Clubs UNESCO, la Federació Catalana dels Tres Tombs, l'Associació Catalana de Puntaires, la Coordinadora d'Entitats del Poble Sec, la Federació Catalana del Joc Tradicional, la Coordinadora de Balls de Diables Tradicionals de Catalunya, la Federació de Pessebres Vivents de Catalunya, l'Agrupació de Penyes i Comissions Taurines de les Terres de l'Ebre i la Federació d'Escudelles, Ranxos i Sopes Històriques de Catalunya. Entitats adherides: Casals Joves de Catalunya, XarxAteneu i Federació de Cors de Clavé Catalunya Nord.

Entitat acreditada per la UNESCO per la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial

Direcció Antoni Serés

Coordinadors de l'edició Elena Calzada i Guillem Carreras

Consell de redacció Gemma Aguilera, Pere Baltà, Guillem Carreras, Oriol Cendra, Enric Cirici, Èric Jover, Joan Maluquer, Rosa Maria Provencio, Josep Santesmases i Antoni Serés

Edita Ens de l'Associacionisme Cultural Català. www.ens.cat

Correspondència Ens de l'Associacionisme Cultural Català
Carrer València 558, 6è 1a, 08026 Barcelona, el Barcelonès.
Tel. (34) 93 269 10 42, www.ens.cat, info@ens.cat

Disseny gràfic Víctor Riba

Correcció lingüística Albert Lavila

Portada L'ou com balla a l'Ateneu Barcelonès / Chopó

PVP 9,00 €

Subscripció 15,00 € (2 números)

Impressió Impremta Pagès

ISSN 2014-5519

Dipòsit legal B-4484-2012

Els judicis i opinions expressats en els articles publicats a la revista són exclusivament responsabilitat de l'autor. L'opinió de *Canemàs: revista de pensament associatiu i cultura popular* només s'expressa a l'editorial.

© Ens de l'Associacionisme Cultural Català

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

Diputació
Barcelona | #DibaOberta

Ajuntament
de Barcelona

SUMARI

04 EDITORIAL

ARTICLES

- 06 Mercè Ventosa i Roca i la tasca de les dones folkloristes al segle XX**
Meritxell Orpinell
- 14 Deu causes per entendre la situació de l'associacionisme a Catalunya**
David Nàcher
- 28 La cultura popular. De la pandèmia al pandemònim**
Jordi Cubillos
- 38 Els contextos culturals del dimoni festiu mallorquí: història, símbol, ritual**
Francesc Alemany

52 DOSSIER CENTRAL

Corpus: més enllà de la festa

54 Pòrtic

Amadeu Carbó

56 Identitats i alteritats en la festa de Corpus: un esbós

Raül Sanchis

68 Veure i ser vist: les processons a la ciutat

Maria Garganté i Daniel Vilarrúbias

78 L'Àngel Tort del Pi, un baiard de Corpus per a la Barcelona del Trienni Liberal (1822-1823)

Jordi Sacasas

86 El Corpus i l'art efímer festiu

Josep Mañà

92 Celebrem Barcelona: la diversitat religiosa a l'espai públic

Khalid Ghali

CRÒNIQUES

106 IV Congrés Nacional de Bitlles

Guillem Carreras

116 XII Congrés de la CCEPC: «Associacionisme cultural. Entre el mosaic i les xarxes»

Guillem Carreras

132 Tradició i igualtat de gènere, una convivència difícil en la cultura popular

Gemma Aguilera

L'ENTREVISTA

142 Conversa amb Joan-Ramon Gordo

Guillem Carreras i Joan Maluquer

150 GARBELLS DE CULTURA POPULAR

La popularitat de Josep Anselm Clavé

152 RESSENYES

164 ARTICULISTES

170 SUMARIS DELS NÚMEROS ANTERIORS

EDITORIAL

No descobrirem res si afirmem que el 2020 ha estat un any complicat per als col·lectius de cultura popular. La pandèmia ha obligat a cancel·lar o ajornar molts esdeveniments, ha frustrat molts projectes que havien tirat endavant gràcies a la il·lusió i la col·laboració desinteressada de moltíssima gent. Els efectes de la covid-19 han estat especialment punyents en aquelles expressions culturals que requereixen contacte humà o una gran concentració de gent.

En l'article «Cultura popular. De la pandèmia al pandemòni», Jordi Cubillos reflexiona sobre l'impacte econòmic, social i psicològic que tindrà la pandèmia en les entitats festives. Abans d'endinsar-vos en la seva lectura, us recomanem que llegiu les reflexions que presenta David Nàcher a «Deu causes per entendre la situació de l'associacionisme a Catalunya». Una mirada estratègica, com la de Cubillos despullada de qualsevol mostra d'autocomplaença, per entendre quines són les principals mancances del teixit associatiu.

Les cròniques del XII Congrés de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, dedicat a l'associacionisme cultural, aporten idees molt interessants sobre d'on venim i a on ens dirigim. Celebrat el 6 i 7 de novembre, el congrés es va dividir en tres grans àmbits: com l'associacionisme cultural conforma identitats; quines relacions de col·laboració o confrontació manté

amb els poders polítics, i l'impacte que té en la construcció de comunitats i les dinàmiques de socialització.

Als darrers números de *Canemàs* hem volgut incorporar la perspectiva de gènere, durant massa anys invisibilitzada en les reflexions sobre el moviment associatiu. Per aquesta raó hem volgut recordar la figura d'Adelaida Ferré (número 17) i dedicar un volum monogràfic a l'estudi *Les dones a l'associacionisme cultural* (número 18). Seguint aquesta tendència, Meritxell Orpinell, autora del llibre *Mercè Ventosa i Roca, una folklorista per descobrir*, firma un article sobre aquesta alumna avantatjada de Rossend Serra i Pagès. Entre altres folkloristes, queda pendent fer una reivindicació de Palmira Jaquetti, de la qual aquest any n'hem celebrat el 125è aniversari del naixement. També en l'àmbit de les polítiques d'igualtat, la periodista Gemma Aguilera ens ofereix una crònica d'allò més interessant de la jornada «Gegantes i diablasses: trencant estereotips sexistes en la cultura popular», organitzada pel Departament de Cultura, de la qual en va ser moderadora.

A «Els contextos culturals del dimoni festiu mallorquí: història, símbol, ritual», Francesc Alemany destaca la importància que el fet dels diables té a Mallorca com a element d'associació i solidaritat. Amb el suport de la Fundació Mallorca Literària, Alemany va emprendre una ambiciosa tasca de recerca comparativa per establir sem-

blances i diferències entre els dimonis de l'illa i els de la resta dels Països Catalans, i entre aquests i els d'altres indrets del món.

És una llàstima que la crisi sanitària hagi deslluït el 700è aniversari de la celebració del Corpus a Barcelona. Com a homenatge a aquesta efemèride, el dossier central analitza la festa més emblemàtica —origen de moltes mostres d'imatgeria que han arribat als nostres dies— des de múltiples perspectives: patrimoni (Jordi Sacasas), història (Maria Garganté i Daniel Vilarrúbias), teatralitat popular (Raül Sanchis), etnologia (Josep Mañà) i sociologia i interreligiositat (Khalid Ghali). El dossier ha estat coordinat pel folklorista Amadeu Carbó, autor de magnífic llibre *Corpus. La festa de les festes*.

Des de diferents àmbits, Joan-Ramon Gordo ha dedicat la seva vida a la promoció de l'associacionisme cultural. Dècades de treball constant i determinat per enfortir les entitats de base i millorar-ne la incidència pública. En la conversa que ens ha concedit, recalca la necessitat que els col·lectius de cultura popular explorin sinèrgies i projectes compartits, i també la importància que el moviment associatiu reforci la seva autonomia davant les administracions públiques.

El número 20 de *Canemàs* presenta una novetat important: la secció «*Garbells de cultura popular*» presentarà la incidència que ha tingut la cultura popular en les obres artístiques i li-

teràries. En el primer capítol recollim les memòries *Tots els camins duen a Roma*, d'Agustí Calvet, *Gaziel*, on el periodista català recorda els homenatges que cors provinents de tot Catalunya feien, a principis del segle xx, a l'estàtua de Josep Anselm Clavé ubicada (actualment) al passeig Sant Joan de Barcelona.

Com sempre, el *Canemàs* dedica les últimes pàgines a oferir una selecció de ressenyes de les novetats editorials.